

**EN EL MARC DEL PRIMER CENTENARI DE LA
MORT DE LA VENERABLE MARGALIDA AMENGUAL
CAMPANER. LA PARRÒQUIA DE COSTITX (1875-
1930): UNA APROXIMACIÓ A LA RELIGIOSITAT A
L'ÈPOCA DE NA MARGALIDA CATIVA**

César Murillo Rademacher

El període històric en què visqué na Margalida Cativa estigué presidit pel que tots coneixem com la Restauració. L'època es caracteritzà pel retorn al de la dinastia borbònica al nostre país el 1874 i durarà practicament fins a la caiguda de la dictadura del general Primo de Rivera el 1930, caiguda a la qual succeirà la segona República espanyola. L'etapa dugué a una certa estabilitat institucional, la conformació d'un model liberal de l'Estat i la incorporació dels moviments socials i polítics fruits de la revolució industrial. Canviaren les relacions Església-Estat durant aquesta etapa aparentment més tranquil·la? Aquest fet ens dona la possibilitat d'endinsar-nos en la religiositat i espiritualitat que na Margalida degué viure al voltant de la parròquia de Costitx. Es tracta evidentment d'una aproximació que ens ajudi a comprendre quins eren l'humus i els pressuposts religiosos des dels quals el cristià del temps vivia a una petita parròquia de la part forana mallorquina de finals del segle XIX i primer terç del segle XX. Encara el 1969, Mn. Joan Baptista Munar Ramis ens descriurà el poble de Costitx com una senzilla i modesta població de 890 habitants:

El ser un pueblo eminentemente agrícola, sin industria, con un terreno relativamente pobre y seco; el haberse desarrollado su vida en el aislamiento creado por las dificultades de acceso por el mal estado durante mucho tiempo

*de sus carreteras y sin otros medios de comunicación, todo ha motivado el éxodo hacia la capital y corrientes migratorias de los campesinos en busca de mejores condiciones de sustento y vida. No obstante la mayor parte de sus hijos, enamorados de su tierra, conservan en el pueblo su casa donde se reúnen las familias en las principales festividades de la localidad.*¹

I. Notes característiques de la pietat i espiritualitat de l'època

Des de mitjans del segle XIX es produí en matèria de devoció una evolució profunda. D'una pietat austera i poc expressiva es passà a una pietat més assequible a les masses caracteritzada pels exercicis externs de devoció i la intensificació en la freqüència sacramental donant-se més importància a la part afectiva i emocional. La pietat s'orientà cap a la figura del *Jesús pacient*, un Jesús que mostra el seu cor que tant ha estimat els homes; però també la pietat s'orienta cap a la Mare de Déu, *Mare de misericòrdia*, o cap a alguns sants populars com sant Josep, a qui el papa Pius IX proclamarà el 1870 patró de l'Església universal, culte que serà fomentat per Lleó XIII, que establí també la festivitat de la Sagrada Família. Renaixerà també el costum de les peregrinacions.²

Molts de factors contribuïren a aquesta evolució i transformació en les formes de pietat: per una banda l'impuls que el romanticisme donà a tot el que recordava l'Edat Mitjana; l'influx de distints personatges emblemàtics com l'oratorià anglès F. W. Faber (1814-1865), monsenyor Gaston de Ségur (1820-1880); la divulgació de l'espiritualitat de sant Alfons Maria de Ligori, espiritualitat amarada de confiança en la mi-

¹ JUAN BTA. MUNAR RAMIS, *Margalida de Costitx. Datos Biográficos de la Sierva de Dios Margarita Amengual Campaner*, Palma 1984, 12.

² A Alemanya es popularitzaran molt les peregrinacions a Mariazell i Altötting; a Suïssa, a Einsiedeln; a Espanya, a Santiago, Montserrat i el Pilar; a Itàlia, a Assís, Loreto i naturalment a Roma; a França, a Chartres, Vezelay, la Salette, Ars, Montmartre..., i sobretot a Lourdes; a Terra Santa.

sericòrdia de Déu i de devoció a la Verge Maria i a l'Eucaristia; l'impuls dels jesuïtes (hostils a tot rigorisme jansenista), principals predicadors dels retirs per a sacerdots i religiosos; els nombrosos col·legis dirigits per religioses franceses al món que difondran una pietat de tipus sentimental; l'acció dels papes (Pius IX fomentà de nou la pràctica de les indulgències, Lleó XIII la devoció a la Mare de Déu i la pregària del rosari, donant un caràcter més oficial al culte al Sagrat Cor, Pius X en el camp de la pietat eucarística).

Aquesta nova orientació de la pietat donà excessiva importància al compliment d'un codi sovint més moral que religiós accentuant-se els trets individualistes i legalistes.

La insistència de la confessió freqüent i les exhortacions a combregar sovint centraren també aquesta pietat i espiritualitat essencialment sacramental de la vida catòlica.

El redescobriment de Crist fou acompanyat de la devoció a la Mare de Déu, que es va veure reforçada per noves manifestacions localitzades especialment a França.³ A tots els països floriran les congregacions marianes i les associacions de les *Filles de Maria* i els exercicis del mes de Maig gaudiran de gran estima, essent la seva pràctica generalitzada a finals del segle XIX. La importància que adquirí la pietat mariana a partir del segle XIX va ser tal que en diversos cercles, especialment protestants, es demanaven si als ulls dels fidels Maria no hauria eclipsat la funció de Crist.

Si al segle XIX podem anomenar-lo un segle marià, també se'l pot anomenar el segle del Sagrat Cor. Els jesuïtes foren els principals impulsors de la devoció que inspirà el naixement de diverses congregacions religioses consagrades al Sagrat

³ En aquest sentit sobretot destacaren les aparicions de Lourdes.

Cor. L'encíclica del papa Lleó XIII *Annum sacrum* del 25 maig de 1899 fixava les bases teològiques del culte al Sagrat Cor. El mateix papa Lleó XIII promogué el naixement el 1903 a Roma d'una arxiconfraria consagrada a donar un culte especial al Sagrat Cor de Jesús en la institució de l'Eucaristia, el que subratllava l'íntim lligam que en aquest període existeix entre la devoció al Sagrat Cor i la pietat eucarística.

En l'adoració del Santíssim sagrament s'accentuà la reparació de les ofenses patides per Jesucrist. Cap a 1875 es desenvolupà la idea dels congressos eucarístics internacionals, que es configuraren com grans manifestacions públiques destinades a fomentar entre els catòlics totes les formes d'adoració al Santíssim sagrament i a proclamar amb tota solemnitat la reialesa social de Crist, atacada pels partidaris del laïcisme, tan defensat pels distints governs liberals de l'època.

L'actuació del papa Pius X fou decisiva pel ressorgiment de la comunió freqüent. El 20 de desembre de 1905 un decret de la Congregació del Concili aconsellà als fidels combregar amb freqüència, fins i tot cada dia. Tot d'una es formaren associacions eucarístiques⁴ destinades a posar en pràctica a les parròquies la doctrina del decret.

II. L'Església mallorquina (1875-1930)

1. Un episcopat digne i de caràcter eminentment pastoral

En general podem afirmar que l'episcopat que se succeí durant aquest període fou digne i d'un caràcter eminentment pastoral. Cinc dels set prelats nasqueren a l'illa:⁵ Miquel Salvà Munar (1873-1876), Mateu Jaume Garau (1876-1886), Pere Joan Campins Barceló (1898-1915), Gabriel Llopart Jaume (1925-1928) i Josep Miralles Sbert (1930-1947).

⁴ És el cas de les Lligues del Sagrat Cor a Bèlgica, els Cavallers del Santíssim Sagrament a Anglaterra...

⁵ Els altres dos foren Jacint Cervera i Cervera (1886-1987) i Rigobert Doménech Valls (1916-1925).

Els grans temes que s'afrontaren durant aquests anys foren entre altres: la reordenació de les parròquies de la diòcesi reestructurant-se definitivament sota el pontificat del bisbe Campins (1898-1915); l'impuls a les visites pastorals, les conferències teològiques i morals; les missions populars, la promoció dels exercicis espirituals i de cases diocesanes destinades a aquesta finalitat, la unificació de les congregacions femenines (franciscanes i germanes de la Caritat bàsicament), la fundació de congregacions mallorquines noves així com la reinstauració d'altres suprimides per les mesures desamortitzadores de 1835, la reorganització del Seminari Conciliar de Sant Pere i la potenciació i creació de noves parròquies que responien a les necessitats del creixement demogràfic.

2. Un clergat abundant

Serà a partir de 1875 quan el nombre de preveres creixerà considerablement. El 1917, segons l'informe de la visita *ad limina* del bisbe Rigobert Domènech (1916-1925), la diòcesi comptava prop de 600 preveres i 200 seminaristes, xifres que es mantindran pràcticament inalterables durant tota una sèrie de decennis.

El Seminari, especialment des dels pontificats del bisbe Mateu Jaume (1875-1886) i Jacint Cervera (1886-1897), creà i fomentà un model de prevere que s'afirmarà al llarg dels anys: més format, disciplinat i adaptat als cànons d'una certa vida conventual, que assimilà la figura sacerdotal promoguda pel papa Pius X,⁶ sabent estendre la incipient reforma

⁶ El 1908, amb motiu de les noces d'or de la seva ordenació sacerdotal, el papa dirigí una exhortació al clergat descrivint el seu model de sacerdot catòlic: ple de pietat, caritatiu, cast i observant de la llei. El sacerdot, convidat a identificar-se amb Jesucrist, ha d'animar els fidels a imitar Jesucrist, que es fa més a prop gràcies a les devocions al Sagrat Cor i a Crist Rei, i ha de relacionar-se amb altres sacerdots fomentant les reunions mensuals, les conferències espirituals... El sacerdot dibuixat pel papa ha de rendir comptes de la seva vida personal fomentant els lligams de fraternitat i evitant la figura del prevere aïllat.

litúrgica i l'ensenyança del catecisme.⁷ Malgrat la política anticlerical que de manera més o manco intermitent i virulenta es produí durant bona part del segle XIX i primer terç del XX, en general podem afirmar que el clergat continuà gaudint de gran popularitat i influència dins una societat que podem qualificar com a tradicional i conservadora.

3. Apogeu i desenvolupament de la vida religiosa

La vida religiosa, particularment la femenina, experimentà a partir de la segona meitat del segle XIX un extraordinari creixement a la diòcesi, impuls que amb freqüència i sobretot es degué a les diverses iniciatives del clergat secular. Apogeu extraordinari que requerí l'atenció del bisbe Cervera (1886-1897), que promogué l'erecció canònica de nombroses congregacions religioses de vida activa unificant-ne moltes de les que tenien uns mateixos objectius i compartien sovint el mateix nom. Així existien a Mallorca el 1917 14 ordes religiosos i congregacions religioses masculines, 9 monestirs de monges de clausura i 22 congregacions religioses femenines. A començament de 1928, sobre una població total de 285.000 habitants, trobem a Mallorca 38 cases de religiosos i 156 monestirs i cases de religioses, nombre que dona fe del pes específic que aquestes tenien a la nostra diòcesi i societat civil.

La presència i el paper representat dins l'evangelització de la nostra illa foren notables per part dels diversos instituts, especialment en el camp de l'ensenyança, les missions populars, l'associacionisme, la predicació, el culte o l'ensenyança del catecisme.

⁷ El papa Pius X impulsà una reforma litúrgica i especialment la música sacra; reformà el Breviari Romà i reduí el nombre de festes de precepte. Una de les seves preocupacions fou també la de la formació doctrinal dels creients. Fomentà la catequesi dels infants, aprovant un catecisme i prescrivint l'obligació d'ensenyar-lo tots els diumenges de l'any. També recomanà la freqüència dels sagraments afavorint la comunió freqüent, inclús diària.

5. La religiositat popular

No ens equivocaríem si afirmem que l'illa era una diòcesi en què el domini del catolicisme era pràcticament absolut, si bé és cert que existien petits grups pertanyents a altres confessions, tot i que eren molt residuals. El catolicisme mallorquí no deixà, com succeí a altres bandes de la geografia espanyola, de mostrar-se cada vegada més bel·ligerant davant l'anticlericalisme representat en la seva immensa majoria pels partits d'adscripció republicana o de tendències clarament liberals. Representatiu de tot això foren les diferents polèmiques que es recolliren sobretot a la premsa local. La presència pública del catolicisme mallorquí es canalitzà mitjançant manifestacions i distintes peregrinacions, especialment als principals centres religiosos de l'illa així com de l'estranger.

Característiques remarcables de la religiositat mallorquina seran: la intensa devoció mariana, les diverses manifestacions d'adhesió al papa; un altíssim compliment del precepte dominical⁸ i la potenciació i el vigor de les distintes devocions entorn de l'Eucaristia i el Sagrat Cor, devocions potenciades per les predicacions a les parròquies i les anomenades missions populars, on jugaren un paper decisiu la tasca dels missioners de Sant Vicent de Paül, els jesuïtes i la congregació de Missioners dels Sagrats Cors.

6. Un període difícil (1931-1936)

El anys immediats que se succeïren al període descrit (1931-1936) podem qualificar-los de difícils i compromesos. L'arquebisbe-bisbe Josep Miralles Sbert (1930-1947) presidí aquesta etapa. Si bé l'Església mallorquina acceptà i va aca-

⁸ Pensem que fins als primers anys del postconcili encara trobarem percentatges de compliment del precepte dominical d'un 58,3%.

tar el nou règim republicà, les relacions entre les autoritats civils i eclesiàstiques foren fins a l'esclat de la guerra civil (1936-1939) de cada vegada més tenses i problemàtiques. La creixent hostilitat del règim republicà obligarà a replantejaments en l'ordre econòmic (creació d'una *Junta central Diocesana*) i educatiu, conduint a una certa radicalització de les posicions. Són anys complicats en què podem destacar: la canonització de la beata Catalina Tomàs (22-06-1930) i la celebració del Sínode de 1932 (no se n'havia celebrat cap altre des de 1691), la celebració de les distintes assemblees sacerdotals (1933-1938) i la posada en marxa de l'*Acció Catòlica*.

III. La Parròquia de Costitx

1. La parròquia de Costitx

Tenim notícies de l'existència d'una primitiva església a la vila de Costitx ja des del primer terç del segle XIII. Si bé en un principi gaudí d'una autonomia, prest es traslladà la primitiva parròquia a Sencelles, parròquia de la qual depengué. El 17 de desembre de 1361 s'instituí per part de la família Salas un benefici amb dret de patronatge per part dels jurats de Sencelles i amb el consell del rector de la mateixa vila, obligant-se a presentar un prevere de la seva família o en el seu defecte un altre prevere que havia d'habitar a l'església de Costitx i no a altra.⁹ Com bé assenyalen Jaume Albertí i Ramon Rosselló, l'església de Costitx a l'ombra de la parroquial de Sencelles passà per anys d'abandó.¹⁰ Per solucionar aquesta situació l'any 1648 els habitants de Costitx, al front dels quals s'hi posà Onofre Ferragut, mogueren plet contra el rector de Sencelles perquè la seva església fos assistida per un prevere i així no haver d'anar a la parròquia de Sencelles per rebre qualsevol sagrament.¹¹ Els costitxers suplicaren al bisbe, després de posar plet, que obligà el rector de Sencelles

⁹ Cf. MATEU ROTGER, *Nuestra Señora de Costitx*, BSAL, VII, 1897.

¹⁰ Cf. JAUME ALBERTÍ - RAMON ROSSELLÓ, *historia de Costitx (1600-1868)* Costitx 1999, 128.

¹¹ *Ibíd.* 128

a posar un capellà a Costitx per administrar els sagraments. Els habitants de Costitx recordaven que en temps passats s'hi havien administrat tots els sagraments i s'hi feien els enterraments. N'era prova l'existència d'una pila dita *la font dels baptismes*.¹²

El conflicte es va resoldre el 24 de desembre quan es dictà sentència atorgant l'administració dels sagraments a l'església de Costitx.¹³ A més de l'administració dels sagraments el poble sol·licitava ésser servit per un vicari amb el sou corresponent. Aleshores Costitx comptava 120 cases, en què vivien 520 persones.¹⁴ El sagrament del baptisme fou administrat per primera vegada a l'església de Costitx el 23 de gener de 1673 pel prevere Cristòfol Garcies, beneficiat de la parròquia de Sineu.¹⁵

Fins l'any 1913, data en què l'església de Costitx passà de *vicaria in capite* a parròquia, el temple fou servit per un vicari, delegat del rector de Sencelles.

1.1. Els vicaris de Costitx i els rectors en temps de na Margalida (1888-1919)

Quins foren els distints vicaris i rectors que serviren la comunitat de Costitx durant la vida de na Margalida? A continuació presentem les distintes informacions que recullen Jaume Albertí i Ramón Rosselló en la seva *Història de Costitx* i que fa referència als vicaris i rectors que regiren l'església de Costitx en vida de na Margalida.¹⁶

¹² Ibid. 203

¹³ ADM, *Sentències (1670-73)*, f. 69-72.

¹⁴ Cf. JAUME ALBERTÍ - RAMON ROSSELLÓ, *Història de Costitx (1600-1868)* Costitx 1999, 207.

¹⁵ ADM, 1/32-B-1, f.1.

¹⁶ Cf. JAUME ALBERTÍ - RAMON ROSSELLÓ, *Història de Costitx (1600-1868)* Costitx 1999, 129-158

a) Mn. Rafel Horrach Amengual (1886-1901)

Mn. Rafel Horrach va néixer a Costitx el 27 d'agost de 1841, ordenat prevere el 25 de desembre de 1869, fou nomenat vicari de Costitx el 14 de març de 1886¹⁷ per defunció de Mn. Martí Mas Maiol (1857-86). Un dels primers manaments que rebé Mn Rafel fou el de continuar les partides de baptisme dels llibres sacramentals perquè el seu antecessor només n'havia deixat les minutes. Mn. Horrach regí l'església fins al 15 de novembre de 1901 i morí el 26 d'abril de 1903 al seu poble natal de Costitx.¹⁸

b) Mn Francesc Àngel Vidal Renois (1901-13)

Fou nomenat vicari de Costitx el 15 de novembre de 1901,¹⁹ i ajudat pel vicari coadjutor Antoni Lliteres nomenat l'11 de novembre de l'any 1902.²⁰ Nascut a Palma el 9 de febrer de 1855, feu el llatí a Ciutat i cursà estudis a Roma i Sinigaglia. S'ordenà de prevere el 10 de juliol de 1877. Carmelita adscrit a Galilea, fou nomenat coadjutor el 15 d'agost de Búger.²¹ Fou també vicari in capite de Sant Llätzer²² (1913-1928).

c) Mn. Joan Gual Siquier (1913-37)

Nascut el 22 de maig de 1881 a Búger, fou ordenat prevere el 22 de setembre de 1906 i nomenat rector de la parròquia de Costitx el 29 d'abril de 1913 com a resultat del concurs general que el bisbe Campins convocà dia 1r de febrer de 1913 per proveir de rectors tota una sèrie de noves parròquies erigides entre les quals es trobava la de Costitx.²³ El dia 1r de juny de 1913 es nomenà Mn. Joan Fiol Moragues vicari coadjutor de la parròquia. El rector Gual fou un home moderat que patí algunes crítiques per part dels feixistes durant la guerra civil, renunciant al seu càrrec i essent nomenat rector de la seva vila nadiua-

¹⁷ BOOM, 31 març, núm. 36, 118.

¹⁸ BOOM, 15 maig 1903, núm. 10, 162.

¹⁹BOOM, 14 desembre 1901, núm. 30, 425.

²⁰ ADM, III/102/62.

²¹ BOOM, 16 febrer 1881, núm. 474, 57.

²² BOOM, 31 agost 1813, núm. 16, 331.

²³ BOOM, 28 abril 1913, núm. 9, 115.

de Búger, on morí poc temps després.

2. Les comunitats religioses a Costitx

Durant el període analitzat hem de destacar la presència de distintes congregacions religioses que deixaren sense cap dubte la seva petjada en la vida religiosa de la parròquia de Costitx. Foren dues les congregacions presents: els germans de la Caritat i les germanes franciscanes filles de la Misericòrdia.

a) Els germans de la Caritat

La congregació dels anomenats Germans de la Caritat fou fundada el 1886 a Porreres per Rafel Sitjar, natural d'aquella vila que destacà en el servei de l'epidèmia de pesta que patí la ciutat el 1865.²⁴ Els germans s'imposaren per tasca la instrucció dels al·lots, l'ensenyança del catecisme i el servei dels malalts. A més de la casa de Porreres, n'obriren d'altres a Costitx (1874), Sineu (1866) i Manacor (1893).²⁵

L'origen de la fundació a Costitx es degué a la petició que feren les autoritats del poble al superior dels germans de la Caritat motivada per una epidèmia de virola, petició perquè atenguessin els malalts.²⁶ Traslladat el germà Jaume Munar, treballà allà fins la total desaparició de l'epidèmia. El dia 24 d'octubre de 1874 es col·locà la primera pedra del futur convent. El primer superior fou el mateix fundador, Rafel Sitjar.

²⁴ Pel mes d'abril es declarà una epidèmia de pesta a Ciutat i va sembrar el pànic per tota la població, de tal manera que unes tres quartes parts dels habitants sortiren de la ciutat cap a les viles o s'establiren en tendes al camp paralitzant-se la vida a la ciutat. L'Ajuntament establí hospitals provisionals i repartí racions de pa i sopa als pobres. La pesta acabà els primers dies de novembre i causà en tota l'illa uns 2.350 morts, la major part d'ells a Ciutat (2.175). Els altres llocs més afectats foren Sóller amb 135 morts i Pollença amb 21.

²⁵ Cf. PERE XAMENA - FRANCESC RIERA, *Història de l'Església a Mallorca*, Mallorca 1986, 332.

²⁶ Cf. SEBASTIÁN RUBÍ, *Pararon haciendo el bien, Hermanos de la caridad, terciarios de S. Francisco de Asís*, Salamanca 1966, 110.

L'activitat dels germans a Costitx es concentrà en l'ensenyança de les primeres lletres, la doctrina cristiana i l'atenció als malalts, esdevenint la casa dels germans un autèntic dispensari. Els germans col·laboraren estretament amb la parròquia: resaven el rosari i impartien l'ensenyança de la catequesi entre els infants.

Amb la mort del germà Gabriel Banús, darrer superior del convent, ocorreguda el 22 de gener de 1915, es va haver de clausurar la casa per falta de personal. La congregació, l'any 1923, després de la mort del seu fundador, quedà dissolta incorporant-se a la congregació dels Germans de les Escoles Cristianes de Sant Joan Baptista de la Salle.

b) Les germanes franciscanes filles de la Misericòrdia

En el pontificat del bisbe Miquel Salvà Munar (1852-73) foren diverses les fundacions religioses que nasqueren per al servei dels malalts i la instrucció dels nins i nines. Mn. Gabriel Marià Ribas de Pina i Gallard i la seva germana Josepa Maria conceberen el propòsit de fundar una congregació religiosa de terciàries franciscanes dedicades a l'assistència als malalts i a l'ensenyament dels nins i nines, especialment dels llogarets i pobles petits, que sovint es trobaven sense l'assistència adequada. La congregació es constituí a Pina l'any 1854 i les cinc primeres comunitats es crearen als llocs de Costitx, Muro, Calonge, Santa Eugènia i Maria de la Salut.²⁷

El convent franciscà de Costitx es fundà el 2 de febrer de 1857. Formaren la primera comunitat quatre joves juntament amb la superiora Francesca Lul·lià.²⁸ Les feines que realitzaven les monges, com hem dit, estaven destinades bàsicament a fer obres de caritat, visitar malalts i a l'ensenyança, arribant a

²⁷ PERE XAMENA - FRANCESC RIERA, *Història de l'Església a Mallorca*, Mallorca 1986, 329.

²⁸ Cf. JAUME ALBERTÍ - RAMON ROSSELLÓ, *Història de Costitx (1868-1979)* Costitx 1999, 188.

construir una escola.

Sense cap dubte la presència tant dels germans de la Caritat com de les germanes franciscanes ajudà a elevar el nivell d'instrucció dels nins i nines de Costitx i a crear una molt bàsica i incipient xarxa assistencial impulsant a la vegada la devoció a sant Francesc.

3. Les visites pastorals, les confraries i els llibres d'obrerries

Les visites pastorals del bisbe a la diòcesi troben els seus antecedents ja en temps apostòlics. Els primers visitadors foren Titus i Timoteu, enviats per l'apòstol Pau a visitar les esglésies per ell fundades a Creta i Efes.²⁹ També seran practica-des pels Pares de l'Església i codificada pels concilis. Però fou sobretot al concili de Trento³⁰ on es regulà i imposà la seva pràctica, esdevenint una importantíssima i decisiva eina de transformació i dinamització.³¹ El concili de Trento potencià la visita pastoral com el gran canal de la comunió dels preveres i el poble fidel amb els bisbes i d'aquests, gràcies a les visites *Ad Limina Apostolorum*, amb el papa.³² Poques institucions eclesiàstiques han deixat en els arxius de l'Església tan valuosa documentació com les visites pastorals.

Els bisbes de Mallorca posttridentins s'adonaren de la importància de les parròquies en la vida diocesana i, servint-se especialment de les visites pastorals, canalitzaren els seus ideals de reforma cap a aquelles. Les visites pastorals sobre aquest punt eren exhaustives. Els bisbes s'interessaven per

²⁹ Cf. 1Tim 1,3.4.18; 2 Tim 2,23; 3,1-12; Tt 1,5-9; 2,1-3.

³⁰ Dinovè concili ecumènic (1545-1563)

³¹ Cf. JOSEP AMENGUAL I BATLE. *Història de l'església a Mallorca. Del Barroc a la Il·lustració (1563-1800)*, II, Mallorca 2002, pàg. 35.

³² Cf. AAVV., *Memoria Ecclesia. XV. Las visitas pastorales en el ministerio del Obispo y archivos de la Iglesia*, Oviedo 1999.

la predicació, administració dels sacraments, culte; visitaven les institucions i en comprovaven el funcionament; també les persones eren examinades (rector, vicaris, clergues), així com les estructures materials i els costums.³³

3.1. Les visites pastorals de 1900, 1917, 1922 i 1930

a) La visita pastoral de 1900³⁴

La visita pastoral de 1900 fou realitzada pel bisbe Campins el 2 de juny de 1900. La informació continguda és escassa. L'acta indica com el senyor bisbe, després de ser rebut pel vicari i les autoritats, es dirigí al presbiteri, on pregà per uns moments dirigint-se a continuació al poble congregat i explicant l'objecte de la Santa Visita. A continuació s'assenyala com foren confirmats 82 nins i 51 nines. Acabada la confirmació, es resaren els responsos i s'exposà el copó, s'inspeccionà el sagrari i es donà la benedicció amb el Santíssim sacrament. Es passà revista als altars, font de baptisme, sants olis, ornaments, calzes i llibres parroquials. No es registraren observacions.

b) La visita pastoral de 1917³⁵

La visita pastoral de 1917 fou realitzada el 5 de juny. De totes les visites analitzades és la que conserva a l'ADM més documentació i la que ens ofereix més informació. La documentació ens indica com, una vegada avisat el rector i el vicari i complit el cerimonial previst, es procedí a la inspecció de la Parròquia i a les seves dependències. Una vegada inspeccionat el sagrari i la font baptismal, el temple i els distints

³³ PERE XAMENA - FRANCESC RIERA, *Història de l'Església a Mallorca*, Mallorca. 1986, pàg. 174.

³⁴ ADM, PERE JOAN CAMPINS BARCELO *Visita Pastoral*, 1900

³⁵ ADM, RIGOBERT DOMÉNECH VALLS *Visita Pastoral*, 1917.

llibres que componien l'arxiu parroquial, es procedí a recaptar informació per boca del seu rector de les necessitats i l'esperit que regna a la Parròquia. Els decrets de la visita ens ofereixen una valuosa informació sobre l'estat religiós de la comunitat parroquial:

- a) Es constata com s'han fomentat i es fomenten les congregacions marianes d'homes exhortant que s'augmenti la pietat.

- b) S'assenyala el compliment de les preocupacions i prescripcions contingudes a l'encíclica *Acerbo nimis* de Pius X i que fan referència als nins que es preparen per a la primera comunió, preparació que s'ha de seguir tots els dies laborals de la Quaresma.

- c) S'alaba l'activitat i la mútua col·laboració del rector i el vicari.

La visita de 1917 ens dona també informació sobre les distintes associacions piadoses existents a la parròquia així com la data de la seva institució, els actes de pietat i el nombre de participants. Podem assenyalar:

- a) Les filles de Maria, instituïdes a la Parròquia l'any 1884, amb 217 persones, amb comunió mensual oferint sufragis pels difunts que pertanyen a aquesta associació.

- b) Joves marians, instituïts el 16 de gener de 1905 amb 180 participants, amb comunió mensual oferint un ofici anual pels difunts.

- c) La germandat de Sant Francesc d'Assis, instituïda el 1r d'agost de 1909, i amb 125 dones i 36 homes, amb

comunió mensual.

d). L'Apostolat de l'Oració i Comunió Reparadora, instituïts el 24 de juny de 1892, practiquen el mes de juny l'exercici al Cor de Jesús.

També la visita pastoral de 1917 ens dona informació sobre les distintes funcions religioses que se celebren a la parròquia anualment i mensualment.

Entre les funcions anuals s'indiquen les següents: una estació de quaranta hores, rosari amb meditació i exposició menor durant el mes d'octubre, Mes de les Ànimes, predicació quaresmal, septenari a sant Josep, septenari a les ànimes, quinari a sant Lluís, novenari a Ntra. Sra. de Costitx, exercici al Cor de Jesús el mes de juny, novena a la Puríssima.

Entre les funcions mensuals: terceres dominiques amb exposició del Santíssim sagrament, exercici de les ànimes del Sagrari el primer diumenge amb exposició del Santíssim sagrament, devoció de les filles de Maria el segon diumenge, primer divendres comunió al Sagrat Cor de Jesús.

La documentació indica també el nombre de les misses de torn i el seu horari: diumenges i festes a la sortida del sol celebrada pel rector, ofici menor a les 10 celebrat pel vicari i dies laborals a les 5 i les 8, celebrades pel rector i el vicari.

c) La visita pastoral de 1922³⁶

La visita pastoral de 1922 fou realitzada el 15 de maig. L'acta assenyala com una vegada donat avís al rector i vicari, el senyor bisbe Rigobert Doménech Valls (1916-1925) es constituí personalment a la parròquia i una vegada «complerts tots els requisits i cerimònies prescrits» al Ritual maioricense,

³⁶ ADM, RIGOBERT DOMÉNECH VALLS, *Visita Pastoral*, 1922.

es produí la visita i inspecció de la Parròquia i dependències revisant el sagrari i la font baptismal. Assabentats de l'esperit que regna a la comunitat parroquial, s'indicà:

- a) La satisfacció per la bona marxa de la congregació mariana masculina desitjant que s'augmenti per afavorir la pietat.
- b) Que es continuï la pràctica de la pietat de la *meditació* a la Parròquia tots els dies.
- c) Que, seguint les prescripcions de Pius X a l'encíclica *Acerbo Nimis*, es preparin tots els nins per a la primera comunió tots els dies laborals de la setmana.
- d) Es manifesta la satisfacció per l'activitat i el zel del rector i vicari.
- e) S'insta que es fundi quan sigui oportú un *Sindicat catòlic agrari*.³⁷

d) La visita pastoral de 1930³⁸

La visita pastoral de 1930 fou realitzada el 3 d'octubre de 1930 per l'arquebisbe-bisbe Josep Miralles Sbert (1930-1947). L'acta conservada assenyala com, practicada la Sta. Visita segons els preceptes del cànon 343 del CDC i segons les normes del Pontifical Romà, el bisbe exhortà els fidels congregats a la pràctica de la vida cristiana i a la freqüència dels sacraments, pregant pels difunts i administrant la con-

³⁷ Com a conseqüència de la celebració a Madrid de la gran assemblea per crear la Confederació d'obrers catòlics, a Mallorca el 1919 es formaren tres federacions: la Federació Obrera catòlica, la Federació catòlica agrària i la Federació de sindicats catòlics femenins. La Federació Catòlica agrària estava constituïda per una trentena de sindicats agrícoles que existien a les viles.

³⁸ ADM, JOSEP MIRALLES SBERT, *Visita pastoral*, 1930.

firmació als pàrvuls. Examinades les estructures materials (sagrari, copó, font baptismal, ornaments i arxiu), s'indicà:

Que es compleixin les recomanacions dels predecessors.

b) Es manà que s'enviés còpia del nombre de fidels en el termini de 10 dies, de les persones confirmades en aquest dia i dels nins que assisteixen amb regularitat al catecisme.

3.2. Les confraries i les obrerries

El nombre de les confraries i obrerries del període analitzat sembla que es manté constant al llarg del període consultat. A l'inventari signat per Mn. Rafel Horrach, de 12 de desembre de 1899,³⁹ es constata l'existència de les confraries següents:

a) Confraria de Ntra. Sra. del Roser,⁴⁰ amb 219 confreres.

b) Confraria del Santíssim⁴¹ sagrament, amb 230 confreres.

c) Confraria de les Santes ànimes,⁴² del purgatori amb 79 confreres.

d) Germandat de la Puríssima amb 219 confreres.

³⁹ APC, *Visitas pastorales e inventarios*, 4.4.2.

⁴⁰ L'any 1573 el papa Gregori XIII instituí la festa de la Mare de Déu del Roser, que podia celebrar-se el primer diumenge d'octubre a totes les esglésies que tinguessin una capella sota aquesta advocació. En el transcurs del segle XVII cresqué més i més la devoció al rosari, que era propagada pels dominics i pels jesuïtes en llurs missions. A moltes esglésies s'edificaren capelles més sumptuoses que les ordinàries dedicades al Roser. La confraria d'aquest nom fou fundada a quasi totes les parròquies i pels mesos de maig i d'octubre es feien processons pels carrer cantant o resant el rosari. El 1676 el papa Climent X va estendre la festa del Roser a tota l'Església universal. A finals del segle XVII l'arquebisbe-bisbe Pere d'Alagó (1684-1701) manifestava el seu goig davant el fet que la devoció del rosari s'havia expandit per tota la diòcesi i que a la majoria de les parròquies hi fos establerta la confraria.

⁴¹ El 1539 fou fundada a Roma a l'església de Santa Maria sopra Minerva, la confraria del Santíssim Sagrament per fomentar i propagar el culte a l'Eucaristia. Un dels actes principals era la missa solemne amb el Santíssim exposat i una processó el tercer diumenge de cada mes. A finals del segle XVII els bisbes exhortaven els rectors que fundessin a llurs parròquies aquesta confraria.

⁴² La devoció a les ànimes del purgatori estava arreladíssima entre els fidels de pertot arreu, de manera que al segle XVI no hi havia cap església que no tingués capella a les ànimes. Una cosa que reflectia molt bé fins a quin punt aquesta devoció a les ànimes amarava la vida del poble cristià és que la major part del culte a les esglésies eren sufragis; com a conseqüència d'això les indulgències i les relíquies dels sants eren tingudes en gran estima.

De les confraries hem de destacar sobretot el gran nombre de persones que en formen part. Entre totes 4 sumen un total de 747 persones. Pensem en l'alt percentatge de participació si tenim en compte el nombre total d'habitants de Costitx a l'època.⁴³

Quant a les obreries, tant a l'inventari signat per Mn. Horrach com a la informació que es desprèn de la visita pastoral del 1917,⁴⁴ figuren el nom de les següents:

- a) Obreria de Nostra Sra. de Costitx, a càrrec de 2 obrers.⁴⁵
- b) Obreria de St. Josep a càrrec de dos obrers.⁴⁶
- c) Obreria de St. Antoni, a càrrec de dos obrers.
- d) Obreria de St. Sebastià, a càrrec de dos obrers.
- e) Obreria de St. Llop, a càrrec de dos obrers.
- f) Obreria de Sta. Bàrbara, a càrrec de dos obrers.

Aquestes mateixes obreries apareixen en la relació continguda en la visita pastoral del 1917. La que presenta més activitat és la de Ntra. Sra. de Costitx. Mn. Horrach descriu com corrien a càrrec de la dita obreria la celebració de 7 festes i les distribucions corresponents a més de l'oli de la capella. Les altres obreries tenien una activitat modesta. Llevat de la de St. Josep, que celebrava la festa del sant i la del seu patro-

⁴³ La població de Costitx superà els 1.000 habitants a principis del s. XIX. La segona meitat del segle XIX fou assolit el màxim demogràfic. Així el 1860 poc després de la constitució del municipi, Costitx comptava un total de 1.293 habitants. El poble es mantingué entorn dels 1.200 habitants en el període 1860-1930.

⁴⁴ Cf. ADM, RIGOBERT DOMÉNECH VALLS *Visita Pastoral*, 1917.

⁴⁵ En la documentació signada per Mn. Horrach figuren com a obrers els noms de Jaume Perelló i de Josep Vallespir.

⁴⁶ En la documentació signada per Mn. Horrach figuren com a obrers els noms de Pere Arrom i Joan Frontera.

cini, les altres només celebraven la festa. Les col·lectes eren realitzades en blat.

Una senzilla observació del nom de les distintes confraries i obrerries n'indica la tipologia, destacant les de tipus marià i eucarístic.

4. Algunes dades d'interès i la seva cronologia

A continuació presentem algunes dades significatives i esdeveniments que es visqueren a la comunitat de Costitx i que ens ajudaran a fer-nos una idea que ens pot completar la visió del període analitzat. Recollim les dades de les aportades per Jaume Albertí i Ramón Rosselló en el seu llibre *Història de Costitx*.⁴⁷

- 1819 s'obrí una subscripció per socórrer les ciutats afectades per les inundacions del mateix any (Múrcia, Alacant i Almeria).
- 1883 participació en la subscripció per les necessitats de Cuba i les Filipines.
- 1887 creació de la Junta de Cavallers amb l'objectiu de recaptar fons per la celebració de les noces d'or del jubileu sacerdotal del papa Lleó XIII.
- 1888 participació en la subscripció popular en vista a la construcció d'una casa d'exercicis i expansió per als seminaristes de Mallorca. Col·lecta per les necessitats dels Sants Llocs de Jerusalem.
- 1897 participació en la peregrinació a Lluc juntament amb els pobles de Felanitx, Cas Concos, s'Horta, Binisalem, Lloseta, Sencelles, Biniali, Sta. Maria, Sta. Eugènia, Marratxí, St. Llätzer, Alaró, Consell, Alcúdia i Pollença.
- 1891 col·lecta per tal d'aconseguir l'abolició de l'esclavitud a Àfrica. Col·lecta per les inundacions produïdes a la tardor a Toledo, Almeria i València.

⁴⁷ Cf. JAUME ALBERTÍ - RAMON ROSSELLÓ, *Història de Costitx (1868-1979)* Costitx 1999, 129-159.

- 1892 instal·lació d'una nova campana pagada per tot el poble i que porta la inscripció *Cor Jesu caritatis victimam, venite adoremus*.
- 1898 recaptació de donatius per la peregrinació a Lourdes.
- 1902 col·lecta per la restauració de la basílica de St. Joan del Laterà de Roma.
- 1910 participació en la peregrinació a Roma organitzada aquell any.
- 1913 erecció d'un monument a la Mare de Déu de Costitx en el lloc on hi havia abans l'anomenada Creu del Molí de Vent.
- 1913 Benedicció de l'oratori del cementeri dedicat a la Mare de Déu del Carme.
- 1914 peregrinació a Lluc organitzada per les congregacions marianes amb la participació de 31 persones.
- 1915 predicació de la Sta. Missió pels pares paüls.
- 1923 Adquisició per part del rector Joan Gual Siquier de la casa de Can Quiam, destinada als joves marians.
- 1925 predicació de la Sta. Missió pels pares paüls.

Conclusió

Molts dels trets descrits en els dos primers apartats del nostre article es troben presents a la parròquia de Costitx. Les distintes visites pastorals freqüents i generalitzades fan visible l'interès d'un episcopat i uns preveres que es distingiren pel seu caràcter eminentment pastoral, preocupats bàsicament pel foment de la pietat i la freqüència en la pràctica sacramental. La insistència en la instrucció i l'ensenyament del catecisme marca bona part de l'activitat dels distints vicaris i rectors de la parròquia així com la reevangelització de la comunitat.

Amb una forta participació, una pietat senzilla però a la vegada activa, els fidels troben en les confraries, obreries i distintes associacions piadoses uns canals d'expressió privilegiats. Pietat i religiositat fortament centrada en les distintes devocions de tipus eucarístic i orientades cap a les figures de Jesús i Maria.

Si bé el cristià de Costitx, com serà també a la resta de la diòcesi, conserva trets d'una religiositat de caire individualista, s'observen signes de creixement d'una espiritualitat més comunitària i eclesial. Les distintes peregrinacions als diversos santuaris marians així com les diverses col·lectes que s'organitzaren en són un bon exemple, expressions també d'una major presència pública dels cristians i una forta adhesió a la figura del papa.

Tot i que insuficient, s'aprecia un major interès i obertura a la problemàtica social, manifestada en l'ensenyament dels infants i l'assistència als malalts en mans de la congregació dels germans de la Caritat i de les religioses franciscanes i en els intents de fomentar la creació d'un sindicat catòlic agrari.